

HET PLAN OOIEVAAR IN GROTE LIJNEN.

Het Plan Ooievaar stelt voor een meer natuurlijk landschap in de uiterwaarden tot ontwikkeling te laten komen. Daarvoor moet de produktielandbouw uit de uiterwaarden worden teruggetrokken en binnendijs, dus achter de bandijken worden geconcentreerd.

Een optimale verkaveling moet de landbouw daar een duidelijk perspectief voor de toekomst geven. Het gaat dan om een duurzaam grondgebruik binnen bepaalde milieuhygiënische randvoorwaarden.

In de uiterwaarden moet vooral de rivier het voor het zeggen krijgen. Dat moet gebeuren door de zomerkaden, die ten behoeve van een landbouwkundig gebruik van de uiterwaarden door boeren zijn opgeworpen, te doorgraven op plaatsen waar Rijkswaterstaat, de rivierbeheerder, dat vanuit rivierkundig oogpunt verantwoord vindt. De rivier zorgt daarna, door overstroming en daarmee samenhangende processen als sedimentatie en erosie, voor de levensomstandigheden voor planten en dieren die kenmerkend zijn voor het oorspronkelijke rivierenlandschap. Randvoorwaarden voor deze ontwikkeling zijn de vrije afvoer van water, ijs en sediment en de scheepvaart.

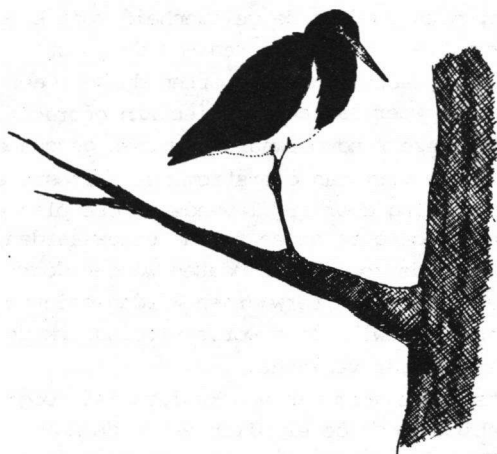
In het agrarische cultuurlandschap dat de huidige uiterwaarden kenmerkt, komen nog maar spaarzaam wilde plante- en diersoorten voor. De uiterwaarden bestaan heden ten dage vooral uit grasvlaktes met veel vee. De landbouw in de uiterwaarden is economisch vaak niet meer rendabel, of verliest in de nabije toekomst zijn economisch rendement. Vanuit kringen van natuur- en landschapsbescherming wordt voorgesteld de landbouw d.m.v. subsidies (beheersovereenkomsten) in de uiterwaarden te houden, omwille van natuur- en landschapsbehoud. De opstellers van het Plan Ooievaar achten dat vanuit een oogpunt van een gezonde natuur ongewenst. Zij stellen een scheiding van landbouw en natuur voor, hetgeen voor de uiterwaarden betekent dat daar natuur zoveel mogelijk op eigen benen moet staan en niet aan een gebruiksfunctie als de landbouw moet worden opgehangen. Voor natuurontwikkeling in de uiterwaarden kan wel een economisch sterke functie als delfstoffenwinning als trekpaard worden gebruikt. De ontgrondingen worden gebruikt om grond aan de landbouw te onttrekken en open water in het kader van natuurontwikkeling te creëren.

Wat natuur op eigen benen in een rivierengebied inhoudt tonen grote rivieren in Europa. waar de mens nog niet zo sterk zijn stempel op heeft gedrukt, zoals de Loire, de Donau, de Sava en de Drava. Het landschap van deze rivieren met hun zomerbed, oe-verwallen en kommen wordt gekenmerkt door een grote diversiteit aan plante- en diersoorten. Er groeien in de overstromingsvlakte bossen met bomen als wilgen, Zwarte Populier, Eik, Es, Iep, Wilde Appel, Peer en Kers en struiken als Kardinaalsmuts, Liguster, Sleedoorn, Meidoorn en Hazelaar. De bossen worden afgewisseld met grazige vlaktes met talrijke soorten grassen en kruiden. Het hele landschap wordt meerdere keren per jaar door de rivier overstroomd. De rivier voert zand en klei aan, of slaat stukken weg. Zakt het water in de rivier, dan valt de overstromingsvlakte droog, op de lage plekken na. Daar blijft water in de vorm van meren en poelen achter. Lepelaars, Grote en Kleine Zilverreigers, Oeievaarders en Zwarte Oeievaarders zoeken in dat water naar voedsel. Het rivierwater zorgt voor de kiemomstandigheden van allerlei soorten planten, waaronder wilgen en de Zwarte Populier. Het zaad van deze bomen, dat in juni aan pluusjes van de bomen valt en maar enkele dagen kiemkrachtig is, wordt door het rivierwater aan de oever afgezet, waar het op kale grond kiemt. De kiemplanten van de wilgen en de Zwarte Populier groeien op en kunnen de volgende overstromingen in het groeiseizoen overleven. Andere soorten bomen kunnen niet tegen langdurige overstromingen in het groeiseizoen en sterven. Op deze wijze ontstaat het zogenaamde zachthoutoebos.

Op plaatsen in de overstromingsvlakte die vanwege hun hoogteligging alleen 's winters en in het voorjaar, dus buiten het groeiseizoen overstroomd, groeien bomen als Eik, Iep, Linde en Es. De Beuk en de Haagbeuk kunnen daar niet gedijen. In deze zogenaamde hardhoutoebossen bloeien kruiden als de Bosanemoon, de Slanke en Echte Sleutelbloem en de Bosgeelster. Verder zijn deze bossen rijk aan zangvogels, waaronder de Nachtegaal.

Niet alleen de rivier zorgt voor een afwisselend landschap, ook van oorsprong aanwezige grote planteneters als Bever, Eland, Edelhert, Wild Rund en Wild Paard. De beide laatste soorten zijn sedert enige eeuwen als wilde soorten uitgestorven en vervangen door verwilderde huisrunderen en huispaarden. Mede door de begrazing van deze planteneters komen bloemrijke graslanden voor met soorten als Margriet, Grasklokje en Blauwe Knoop.

In Nederland rest van dit alles vrijwel niets meer, alleen hier en daar nog wat snippers van de bloemrijke graslanden en enkele bosjes. Het eeuwenlange cultuurgebruik heeft de bossen doen verdwijnen, blijkt uit oude kaarten. Veel soorten planten en dieren verdwenen uit het Nederlandse rivierengebied en raakten in de rest van Europa ernstig in hun voortbestaan bedreigd. Men kan stellen dat onze uiterwaarden cultuurhistorisch en landschappelijk fraaie gebieden zijn. Ecologisch gezien zijn het kaalgevreten vlaktes, waar het vee dat in de plaats van de wilde planteneters kwam door overbegrazing het overgrote deel van de karakteristieke flora en fauna heeft doen verdwijnen. Vanuit dat oogpunt zijn onze uiterwaarden rampgebieden.

De Zwarte Ooievaar zou de kroon op het werk van de bedenkers van het Plan Ooievaar zijn. Deze soort als broedvogel langs onze rivieren zou betekenen dat we weer een stukje echte natuur in ons land teruggewonnen hebben. Tekening: Guido van Leeuwen.

Toch is de situatie voor de natuur niet hopeloos, zoals blijkt uit spontane ontwikkelingen in de uiterwaarden waar de cultuurdruk door het verdwijnen van de landbouw wegviel. De natuur van de rivier blijkt veerkrachtig en vitaal te zijn. De ideeën van het Plan Ooievaar op het gebied van natuurontwikkeling zijn op die veerkracht en vitaliteit gebaseerd. Leidraad waren ervaringen met natuurontwikkeling in gebieden die met overstromingsvlaktes van rivieren vergelijkbaar zijn, zoals de Oostvaardersplassen. In dit natuurgebied kwamen vogelsoorten tot broeden die sinds tientallen tot honderden jaren niet meer als broedvogel in Nederland voorkwamen, zoals de Grauwe Gans en de Grote Zilverreiger. Ook komt er de in Europa bedreigde plantesoort Moerasandijvie massaal voor. Langs de Rijn stichtten Aalscholvers weer kolonies, o.a. bij Pannerden, hiermee een voorschot nemend op een verdere verbetering van de kwaliteit van de Rijn. Ook de zeer zeldzame Kwak dook weer op. Tussen Millingen en Nijmegen staan als vanouds weer Zwarte Populieren langs de rivier. Deze boomsoort had in Nederland al vele tientallen jaren niet meer voor nakomelingen gezorgd, maar gedijt er nu zeer goed. Uit al deze ontwikkelingen blijkt dat de natuur in staat is de draad weer op te pakken, mits zij daar de gelegenheid voor krijgt. Het is dus vooral een kwestie van het creëren van de juiste randvoorwaarden. Verdwenen plante- en diersoorten duiken weer op als natuurlijke processen weer aan het draaien zijn gebracht. In de uiterwaarden moeten deze randvoorwaarden worden geschapen door de rivierdynamiek in de vorm van overstromingen, erosie en sedimentatie, alsmede begrazing door vrij levende, grote planteneters. Om de rivier weer toegang te geven tot de uiterwaarden, zullen op bepaalde plaatsen de zomerkaden moeten worden doorgegraven en de planteneters in de uiterwaarden worden geïntroduceerd. Als de kroon op de ontwikkeling wordt uiteindelijk de vestiging van de Zwarte Ooievaar verwacht. De mens krijgt zijn plaats in de vorm van een kwalitatief hoogwaardig woon- en werkgebied op de oeverwallen en in de komgronden achter de bandijken. In de uiterwaarden zal de mens kunnen genieten van een soortenrijk, gevarieerd landschap, dat kenmerkend is voor de grote rivieren in Europa en dus ook het kenmerk moet zijn van ons rivierengebied.